

DISKUSE

Umělá inteligence jako nositelka základních práv?

Karolína Drachovská*

Abstrakt: Článek si pokládá otázku, zda a případně za jakých okolností může být legitimní představa o umělé inteligenci nadané základními právy. Nezbytným předpokladem pro to, abychom umělou inteligenci mohli základními právy obdařit, je její způsobilost k právům a povinnostem (právní osobnost). Měla by v době, kdy umělá inteligence (GAI) bude při jednání sledovat své vlastní zájmy a bude schopna rozpoznat následky svého jednání, vzniknout další osobnostní kategorie – tzv. status elektronické osoby? Mělo by právo takové GAI garantovat (ústavní) ochranu rovnou ostatním subjektům?

Klíčová slova: umělá inteligence, základní práva, právní osobnost, nové technologie, rovnost

Úvod

O dílčích úlomcích z celého spektra vlivů umělé inteligence (dále též jako „AI“) slyšela většina z nás. Jsme svědky toho, že AI řídí automobily, preluduje,¹ maluje obrazy,² úspěšně soutěží v televizních pořadech.³ Elektroničtí agenti sledují naše chování na internetu a podle toho personifikují nabídku jednotlivých produktů. Jakkoliv se představa vysoce inteligentních autonomních „robotů“⁴ může zdát utopická, je nepochybné, že paleta situací, při nichž budeme služeb umělé inteligence využívat, se bude s technologickým pokrokem neustále rozšiřovat. Proto své úvahy věnuji právě systémům tzv. silné umělé inteligence (*general artificial intelligence* – dále též jako „GAI“), které budou schopny nejen samostatně jednat v širokém spektru činností, nýbrž i rozpoznat následky svého jednání.⁵

* Karolína Drachovská. Studentka Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: karolina.drachovska@seznam.cz. Tento příspěvek vznikl v rámci plnění projektu Specifického vysokoškolského výzkumu (SVV) Univerzity Karlovy č. 260 494 *Integrovaná úloha lidských práv v současném právu*.

1 KAR. Beethovenovu Nedokončenou dokončí umělá inteligence. In: ct24.cz [online]. 22. 12. 2019 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelivize.cz/veda/3005759-beethovenovu-nedokoncenou-dokonci-umela-inteligence?fbclid=IwAR24h-SJzYWKUIhh7BMvFe3J6ZFoOlWYvtOUR9Nk2M0LoXEOle_oudhbBs8>.

2 Umělecké dílo vytvořené čistě AI není prozatím známé. Za každým strojově vytvořeným dílem toho času vždy (alespoň dílem) stojí lidská ruka. Často jde však o poměrně zdařilé pokusy tvorby, která je téměř k nerozeznání od tvorby malíře-člověka. K tomu srov. např. program *Cloudpainter*. ŠTĚPÁNEK, A. Když robot maluje. In: euro.cz [online]. 19. 9. 2018 [cit. 2021-01-19]. Dostupné z: <<https://www.euro.cz/light/kdyz-robot-maluje-uhodnete-ktery-obraz-vytvorila-umela-inteligence-1421912>>.

3 Zde srov. známý příklad systému *AlphaGo* založeného na technice tzv. hlubokého učení, jenž v roce 2016 porazil ve hře *Go* sedmnáctinásobného mistra světa L. Sedola.

4 Směšování pojmu umělá inteligence s pojmem robot je nepřesné. Umělou inteligenci *stricto sensu* rozumíme (nehmotnou) technologii zasazenou do systému, jenž dokáže tvořit autonomní rozhodnutí na základě informací získaných ze vstupních dat tak, aby co nejlépe naplnila předdefinovaný cíl. Teprve až inkorporací nehmotného systému AI do hmotného korpusu („robotického těla“) vzejde fyzicky existující stroj nadaný rozhodovací schopností – inteligentní „robot“ (např. dron, autonomní vozidlo). V praxi však masově převládá využití AI v nehmotné podobě. Podrobněji pak pojem „robot“ vymezuje např. Vysoká skupina pro umělou inteligenci (dále jako „AI HLEG“). Viz AI HLEG. *Definice UI: hlavní schopnosti a vědní obory*. 2019 [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <<https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines#Top>>.

Následující řádky tak čtíme s představou, že se v praxi skutečně prosadí GAI schopná dosahovat podobně širokého okruhu činností, jaké dokáže člověk, GAI, která si bude uvědomovat následky svého jednání, bude vstupovat do ekonomických vztahů. Tedy nikoliv „jen“ dnes existující tzv. *narrow AI* (též označení slabá či úzká umělá inteligence).⁶ Ivo Telec ve svých *Poznámkách k internetu a proměnám práva*⁷ vyzývá, abychom se pokusili „na nové jevy v právu včetně otázek informačních a komunikačních technologií nahlížet ‚starýma‘ civilistickýma očima“. Domnívám se, že okamžik, kdy již zrak „starého civilisty“ nebude dostatečně ostrý, a bude tak zapotřebí nasadit mu nové brýle, nastane právě ve chvíli, kdy v praxi začneme využívat silnou umělou inteligenci (GAI), která bude schopná vlastní invence – tak jako to dnes dokáží jen lidé.

Technologický pokrok, jaký je pro uvedení takových systémů „v život“ zapotřebí, na sebe nechá čekat ještě dlouho. Přesto si – mimo jiné i s cílem povzbudit diskusi nadšenců hledajících místo umělé inteligence ve světě práva – pokládám kontroverzní otázku, *zda by umělá inteligence měla být nositelkou (některých) základních práv?* To pak otevírá úvahy další: Jaké důsledky by přineslo přiznání právní subjektivity umělé inteligenci? Proč by umělé inteligenci měla být přiznána základní práva? Která konkrétní základní práva by mohla umělé inteligenci náležet? Jaké dopady by takový krok měl na stávající nositele základních práv? Do jaké míry je koncepce umělé inteligence nadané základními právy pro lidstvo přínosná?

1. Jaké důsledky by přineslo přiznání právní subjektivity umělé inteligenci?

1.1 Právní osobnost

Stane-li se umělá inteligence nositelkou základních práv, znamená to, že určitou výšeč její právní osobnosti budou tvořit práva chráněná na ústavní úrovni. Prvním důsledkem, respektive nezbytným předpokladem pro přiznání základních práv umělé inteligenci je její způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, tedy *právní osobnost*.⁸ Byť předním zájmem tohoto článku není rozbor kladů a záporů pojících se se zavedením „třetího osobnostního statusu“,⁹ vzhledem k tomu, že dle stávající úpravy „*práva může*

⁵ Nutno podotknout, že v praxi zatím žádný systém GAI využíván není. Podle AI HLEG je důvodem mj. to, že je pro „[u]suzování na základě zdravého rozumu, sebeuvědomění a schopnost stroje stanovit svůj vlastní účel [...] třeba vyřešit mnoho otevřených etických, vědeckých a technických problémů“. AI HLEG. *Definice UI*, s. 5.

⁶ To, co GAI po technické stránce především odlišuje od již existující umělé inteligence (*narrow AI*), je okruh činností, které ten který systém sám zvládá. Zatímco druhá jmenovaná dokáže dosáhnout toliko dílčího konkrétního cíle, v jehož naplňování se zdokonaluje (překládání textů, malování obrazů, *fact-checking*, hraní šachů apod.), GAI se dokáže sama „učit učit“ v neuzavřeném okruhu činností podobně jako člověk. Díky tomu pak získává schopnost provádět v zásadě stejné spektrum činností, jaké zvládají lidé – nejen, že řídí automobil, kromě toho zvládne i plánovat schůzky, nakupovat, analyzovat široké spektrum dat v různých souvislostech apod.

⁷ TELEC, I. *Poznámky k internetu a proměnám práva. Právní rozhledy*. 2013, č. 12, s. 448–450.

⁸ Právní subjektivita je přitom z hlediska nabytí práva podmínkou nutnou, nikoliv však jedinou. Subjekt musí mít rovněž určitý právní titul, přičemž „*zřejmě nejobvyklejším a také nejčastějším způsobem nabytí subjektivních práv a povinností je právní jednání*“. V právu přitom neplatí, že osoba, která „*je nezpůsobilá jednat, není způsobilá jednat také právně*“. (BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 11).

⁹ V souvislosti s umělou inteligencí se hovoří o tzv. statusu elektronické osoby, jež by existoval vedle osoby fyzické a právnické. Viz např. KIDMAN, D. – TURNER, S. *Electronic persons: time for a new legal personality?* *New Law Journal*. 2017, Vol. 167, No. 7758, s. 14.

mít a vykonávat jen osoba“ a „povinnost lze uložit jen osobě a jen vůči ní lze plnění povinnosti vymáhat“,¹⁰ považuji za nutné krátce se nad konstrukcí osobnostního statusu zastavit.

Specifikem umělé inteligence, pro které na ni nelze bez dalšího nahlížet dnešní optikou, je schopnost „vykazovat inteligentní chování v podobě vyhodnocování svého okolí a následného rozhodování či vykonávání kroků – s určitou mírou autonomie – k dosažení konkrétních cílů“. ¹¹ Lakonicky řečeno, systém získává schopnost autonomně reagovat na nové situace ve vnějším světě, aniž by musel být naprogramován pro každý jednotlivý úkol. Na rozdíl od „hloupých věcí“ díky své inteligenci dokáže vybrat optimální variantu vedoucí k dosažení stanoveného cíle. Vyhodnocovat své okolí, autonomně se rozhodovat a dosahovat konkrétních cílů dokáže i řada zvířat. Umělá inteligence se od nich však kromě míry inteligence liší i druhem vztahů, do kterých vstupuje.¹² Odlišná je pak i její převažující imateriální povaha. To, že máme co do činění se zvířetem, poznáme bez větších obtíží, AI však masově převládá v nehmotné podobě, pročež si mnohdy neuvědomujeme, že např. namísto operátora s námi na straně druhé jedná autonomní systém. V praxi pak mohou vznikat spory např. o tom, koho takové jednání zavazuje. Vzhledem k tomu, že AI bude ingerovat do právních vztahů, mělo by právo přijít s nástroji reagujícími na problémy spojené s „anonymitou“ autonomních systémů.

Můžeme umělou inteligenci považovat za nositelku „svobodné vůle“? To, co lidem umožňuje stanovovat vlastní zájmy, je existence volní autonomie, jež je úzce spjata s lidskou důstojností.¹³ Status fyzické osoby v právu vychází z přirozenosti člověka, právo pak poskytuje ochranu zájmům, které člověk vědomě sleduje. Směřuje jednání AI toliko k naplňování zájmů sledovaných člověkem, či dokáže být ve své vůli svobodná a zájmy určovat autonomně, na člověku nezávisle? Odpověď musíme podle mého názoru rozlišit pro případ tzv. *narrow AI* (úzká či slabá umělá inteligence) a *GAI* (silná umělá inteligence). *Narrow AI* napomáhá plnit heteronomní zájmy, chybí jí tak vlastní vůle, a proto ji označuji jako „inteligentní objekt“ v právních vztazích, jehož faktické projevy přičítáme tomu, komu podle povahy právního případu náleží (srov. § 17 odst. 2 o. z.), respektive tomu, jehož zájmy pomáhá AI naplňovat.¹⁴ Druhá jmenovaná při volbě konkrétního rozhodnutí zohledňuje též své zájmy pramenící z vlastní „svobodné vůle“.

Existenci „svobodné vůle“ určující vlastní zájmy *GAI* můžeme demonstrovat na situaci, kdy se naskytne prostor pro postup v rozporu se zákonnými pravidly (např. zneužití obchodně významných informací). Jednání mimo zákonné mantinely potenciálně může přinést vyšší ekonomický zisk, který často bývá předním zájmem člověka. S protiprávním jednáním se však pojí také hrozba právní sankcí (např. zákaz činnosti), která naopak

¹⁰ Viz § 17 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb. (dále jako „o. z.“).

¹¹ AI HLEG. *Definice UI*, s. 3.

¹² Zejména tím, že jedná v ekonomických vztazích a dokáže autonomně získávat finanční prostředky. Jistě, i zvíře může být zdrojem financí, vždy je k tomu však zapotřebí právního jednání mezi lidmi. Např. pes, který vyhraje závody, se sám do soutěže nepřihlásí, a nemá (ač si mnoho „páníčků“ jistě myslí opak) dostatek inteligence, aby si uvědomil následky výhry. Spíše než o jednání (relevantním projevem vůle), je tak ve vztahu k živočichům příhodnější hovořit o chování (viz např. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 68 an.). Jedním z důvodů, proč právní řád neposkytuje zvířatům stejnou právní ochranu jako lidem, je pak to, že chování zvířat nedosahuje dostatečné míry inteligence, jde o instinktivní, pudové chování, nikoliv o autonomní cílevědomé projevy vůle.

¹³ K podstatě (právního) jednání člověka v detailech srov. BERAN, K. – ČECH, P. – DVORÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva*, s. 11–12.

¹⁴ *Narrow AI* lze v tomto kontextu přezdívat též „optimalizátorkou lidských zájmů“. Podobně neměl svobodu v autonomní volbě svých zájmů římskoprávní otrok (srov. BERAN, K. *Persona servilis*. In: BĚLOVSKÝ, P. – STLOUKALOVÁ, K. (eds.) *Caro Amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017, s. 57, 60).

předmětem zájmu člověka není. Pokud by GAI měla vlastní právní subjektivitu, za porušení právní povinnosti by hrozil postih přímo jí, tedy sankce v podobě zákazu činnosti by kromě jiného znemožnila její další ekonomickou aktivitu.¹⁵ To však není v jejím zájmu, její vůle sleduje zájem na pokračování v další ekonomické aktivitě. A proto se při plnění cíle – s přihlédnutím k hrozícímu omezení jejích vlastních práv – přikloní k variantě, která je s právním řádem v souladu.

1.2 Deliktní způsobilost

Jedním z hlavních benefitů, které doktrína s právní subjektivitou umělé inteligence spojuje, je její deliktní způsobilost.^{16,17} Pokud umělé inteligenci propůjčíme právní osobnost, bude způsobilá mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Mohou jí tak být „*adresovány příkazy, zákazy a dovození daná právní normou*“,¹⁸ stejně jako u osob fyzických a právnických může být rovněž vázána povinnostmi. Povinnost k náhradě újmy přitom právní teorie spojuje mj. s požadavkem na způsobilost být subjektem majetkových práv (zejména práv vlastnických) umožňující tvorbu kapitálu, z něhož může být případná náhrada poskytnuta. Z opačného úhlu pohledu, tedy pokud by GAI subjektivitu neměla, žádný „trest“ by přímo ji postihnout nemohl. A co by jí pak v porušení práva bránilo, respektive proč by měla zákonné mantinely ctít? Nedostalo by pak ale lidstvo do ruky až dábelky dokonalý nástroj k porušování práva?¹⁹

Nalezneme jak důvody pro přiznání právní osobnosti umělé inteligenci, tak důvody opačné.²⁰ Spory, zda silné AI přiznat právní osobnost, jsou však polemikou v otázkách morálky, kde nelze nalézt správnou odpověď. Pokud ale k jejímu povýšení z objektu na subjekt v právních vztazích lidstvo *de lege ferenda* dospěje, půjde vždy o krok pragmatický.²¹ Dále se již omezují na hledání odpovědi na užší otázku, než je legitimita přiznání právní osobnosti,²² a sice se ptám: Proč by umělé inteligenci měla být přiznána základní práva?

¹⁵ Kurki v tomto směru polemizuje o AI naprogramované jako „*Homo economicus*“. Pokud by byl systém v procesu učení veden primárně k dosahování zisku, při volbě postupu by se s ohledem na maximalizaci výnosu mohla zdát nejvýhodnější cesta *contra legem*. Tedy hrozí, že taková AI vybere postup, který je v rozporu se zákonem (např. zneužití informací), avšak přesto – nebo možná právě proto – přinese vyšší ekonomickou hodnotu. Pokud by zde však existovala hrozba, že GAI bude za takové jednání právně odpovědná – a hrozící sankci by pak zohlednila jako proměnnou při volbě konečného postupu – mohlo by to mít určitý „odstrašující účinek“. Bude-li totiž potenciálním právním důsledkem zvolené protiprávní varianty zákaz další činnosti („vypnutí AI“), nepřinese postup překračující zákonné limity v konečné kalkulaci nikdy vyšší ekonomickou hodnotu. K detailu této myšlenky viz KURKI, V. J. *Theory of Legal Personhood*, s. 513–514.

¹⁶ K prvnímu zachycení myšlenky v dokumentech EU srov. bod 59 písm. f) Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. 2. 2017 obsahujícího doporučení Komisi o občanskoprávních pravidlech pro robotiku [2015/2103(INL)] (dále jako „Usnesení EP“).

¹⁷ Z tuzemských autorů se k možnosti hnát k odpovědnosti přímo umělé inteligenci vyjadřuje např. KRAUSOVÁ, A. Status elektronické osoby v evropském právu v kontextu českého práva. *Právní rozhledy*. 2017, č. 20.

¹⁸ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 71.

¹⁹ Budou-li vedle nás existovat umělé inteligentní subjekty nadané „rozumem“ (tím myslím schopnost volit nejlepší cestu k dosažení cíle), ale i „vůli“ (tím myslím schopnost stanovovat vlastní zájmy a rozpoznat následky svého jednání), musí jim být v rámci procesu učení vštípen respekt k právům a autonomii ostatních subjektů. Musí si být vědomy toho, že v případě porušení právní povinnosti je stihne tomu odpovídající sankce.

²⁰ ČECH, P. Umělá inteligence jako třetí subjekt práva? In: *pravni prostor.cz* [online]. 11. 9. 2019 [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/pravo-it/umela-inteligence-jako-treti-subjekt-prava>>.

²¹ Posílení ochrany AI znamená částečně slevit z našich práv, protože subjektivita AI by v mnoha ohledech znamenala stanovení povinnosti člověku. Mimo jiné právě proto dnes, z podobných důvodů, jako nepřiznáváme práva zvířatům, nejsou přiznávána strojům.

²² Srov. CHOPRA, S. – WHITE, L. F. *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents*. University of Michigan Press, 2011.

2. Proč by umělé inteligenci měla být přiznána základní práva?

Právní osobnost silné umělé inteligence umožní, že svým faktickým jednáním bude sama působit právní následky – jako subjekt může vlastnit majetek, uzavírat smlouvy, samostatně nést následky porušení právních povinností apod. Pokud ale GAI umožníme právně jednat pod „vlastní identitou“, neměla by jí ve vztahu k fyzickým a právníckým osobám *patřit též adekvátní ochrana*? Absence ochrany nad některým ze subjektů v právním vztahu (v daném případě umělou inteligencí), plodí *apriorní* nerovnost.²³ Stejně jako v souvislosti se subjektivitou právníckých osob bývá uváděna *zásada rovnosti*, lze obdobně argumentovat i ve vztahu k umělé inteligenci. Atraktivita autonomně jednajícího systému s právní osobností jistě nebude taková, pokud jeho právo vlastnit majetek nebude mít stejný zákonný obsah a požívat stejné ochrany, jako vlastnické právo fyzické a právnícké osoby.

Za další zvažme, že při způsobení újmy umělé inteligenci (např. poškození jejích systémů či újmy na jmění) mohou být dotčena i práva jiných adresátů, typicky osob profitujících z její autonomní činnosti. I za umělou inteligencí bude totiž v zásadě vždy stát konkrétní osoba („beneficient“), která stanoví, jakých výsledků má umělá inteligence autonomní činností dosahovat.²⁴ Pak ale může nastat situace, kdy se snížení hodnoty majetku GAI (ke kterému došlo v důsledku způsobené škody) negativně projeví rovněž ve sféře majetku beneficenta.²⁵ Nebude-li však beneficent oprávněn požadovat náhradu samostatně,²⁶ nýbrž jen v rámci sporu, jehož stranou je GAI, měly by pak „elektronické osobě“ při uplatňování práva na soudní a jinou právní ochranu náležet dostatečné záruky. V opačném případě by byl totiž beneficent silně znevýhodněn oproti jeho dnešnímu procesnímu postavení, kdy mu právní řád v rámci práva na spravedlivý proces garantuje záruk celou řadu.

Jak vidno, se způsobilostí mít v mezích právního řádu práva a povinnosti souvisí rovněž *požadavek na možnost reálného uplatnění práv před soudy*. To předpokládá rovnou ochranu práv. Opak by se na ochotě inteligentní systémy v praxi využívat i vyvíjet s jistotou podepsal negativně. Další důsledek spojený s ochranou práv v patrech ústavních pak spočívá v tom, že běžné zákony nemohou tato práva bez dalšího omezit. To by mohlo např. znamenat, že umělou inteligenci nebude možné vyvlastnit odlišným způsobem

²³ Jako protiargument potenciální nerovnosti se podává tvrzení, že postačí, pokud by příslušná základní práva náležela pouze lidem, když právě jejich ochrana je v konečném důsledku sledována. K podobným úvahám v souvislosti právníckými osobami jako beneficiary základních práv srov. BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právníckých osob po rekodifikaci českého soukromého práva*, s. 41.

²⁴ Jako příklad lze uvést tzv. „investiční AI“ pohybující se na kapitálovém trhu. Člověkem poptávaný výsledek je maximální zisk, kterého chce za pomoci GAI dosáhnout. GAI pak sama analyzuje všechny relevantní proměnné, včetně rizik ohrožujících jednak dosažení kýženého výsledku (maximální zisk), jednak ji samotnou.

²⁵ Takovou procesní situaci lze *cum grano salis* připodobnit ke stávajícím případům tzv. reflexní škody způsobené společníkům právnícké osoby. Způsobí-li člen orgánu korporace, popřípadě člen korporace protiprávním činem újmu korporaci a ta se projeví i v majetkové sféře jejich jednotlivých členů snížením hodnoty jejich akcií, podílů nebo jiné účasti, může mu být soudem uloženo, aby nahradil celou způsobenou škodu přímo korporaci, protože takovou náhradou se pravidelně vyrovná i žalobcova ztráta. Tedy nahradí-li se škoda způsobená korporaci, je tím sanována i škoda způsobená na účastech členů. K reflexní škodě srov. blíže např. ČECH, P. – ŠUK, P. *Právo obchodních společností*. Praha: Ivana Hexnerová – BOVA POLYGON, 2016, s. 179.

²⁶ Tím, že by žalobcem byla sama umělá inteligence (nadaná procesními právy), bychom vyřešili relativně komplikovanou otázku, zda by se reflexně dotčené osoby měly domáhat ochrany individuálně či kolektivně, zda je zprostředkovaně dotčený beneficent vůbec k nároku aktivně legitimován apod. Viz BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právníckých osob po rekodifikaci českého soukromého práva*, s. 41.

než osobu fyzickou. Stejně tak ji nebude možné odejmout právo domáhat se svých základních práv u soudu apod.

3. Která konkrétní základní práva by mohla umělé inteligenci náležet?

Z uvedeného plyne, že by umělé inteligenci nadané právní osobností měla být přiznána ústavní ochrana přinejmenším stran *práva vlastnického* (čl. 11 LZPS) a *práv procesního charakteru* (čl. 36 a násl. LZPS). Přiznáme-li umělé inteligenci právo vlastnit majetek, mělo by mít „stejný zákonný obsah a ochranu“ jako vlastnické právo ostatních entit (čl. 11 odst. 1 LZPS). Jaká další základní práva a svobody jsou ve vztahu k silné umělé inteligenci myslitelná? Která z katalogu ústavně garantovaných práv se naopak její povaze přičítají?

Vytknuto před závorku, v textu dále používám označení „základní“ práva ve smyslu „nejdůležitějších subjektivních práv, která jsou ústavně zaručena“.²⁷ Záměrně se přitom distancuji od pojmu „lidská“ práva, jemuž je imanentní přirozenoprávní původ. Mimo jiné proto – stejně jako v případech právnických osob – je podle mého přesnější používat i ve vztahu k AI termín „základní“ práva jako souhrnné označení pro všechna práva ústavně a mezinárodněprávně zaručená.

K absurdním závěrům by jistě vedlo přiznat umělé inteligenci základní práva vycházející z podstaty člověka jako lidské bytosti (*human nature*).²⁸ Byť se jako pozitivum právní osobnosti umělé inteligence uvádí i její efektivnější ochrana před zneužitím,²⁹ jistě nepůjdeme cestou *práva na život* či *ochranu zdraví*. *Ad absurdum* by totiž takový závěr znemožnil umělou inteligenci „vypnout“, čímž by lidstvo přišlo o v zásadě nejučinnější nástroj obrany před apokalyptickými scénáři „robotických revolucí“, které se ve společnosti odedávna objevují.³⁰

Stejně tak u umělých entit nelze uvažovat o *důstojnosti*, *ochraně práva na jméno*, *osobní cti a dobré pověsti*. Umělá inteligence pravděpodobně předčí člověka v rychlosti i přesnosti, limitem se ale ukazuje schopnost naučit technologii vlastním emocím a pocitům. U umělé inteligence („roboty“) tak nikdy nebude zásah srovnatelný s dopadem do osobní sféry člověka. Avšak především pro tento dopad jsou vypočtená práva povýšena na ústavní rovinu, která je zdobí puncem nezadatelnosti, nezczizitelnosti, nepromlčitelnosti a nezrušitelnosti. Zajímavěji se již jeví problematika *ochrany před neoprávněnými zásahy do soukromí*. Právo na soukromí vychází z přirozenoprávního základu lidské důstojnosti, protože je uznáno jako esenciální lidské právo a náleží mu tak ústavní ochrana. Listina základních práv a svobod zaručuje v čl. 10 odst. 2 a 3 ochranu každého před neoprávněnými zásahy do soukromí, na mezinárodní úrovni pak jde zejména o čl. 12 Všeobecné

²⁷ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 120.

²⁸ Obdobné úvahy nad právnickou osobou „benefitující z katalogu základních práv“ viz BERAN, K. – ČECH, P. – DVORÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva*, s. 43.

²⁹ Zvýšená právní ochrana by podle některých autorů při pojetí AI jako subjektu spočívala např. v možnosti právního postihu útoků na AI (např. útok na humanoida s cílem jeho poškození) analogicky s tím, jak nyní sankcionujeme útoky na lidské bytosti, respektive pokusy těchto trestných činů, pokud budeme na AI nahlížet jako na nezpůsobilý předmět útoku. K této myšlence viz KURKI, V. J. *Theory of Legal Personhood*, s. 510.

³⁰ Zdrženlivost je podle mého nutno zachovat i u práv politických. Byť např. petiční právo svědčí právnickým osobám soukromého práva (KYSELA, J. Článek 18 (Petiční právo). In: WAGNEROVÁ E. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Dostupné z: Noveaspi.cz [online]. 30. 9. 2011 [cit. 2020-08-19]. Dostupné z: <<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/13/46500/1/2/>>, jeho zaručení GAI by podle mého názoru kýžené ovoce nepřineslo.

deklarace lidských práv, jenž stanoví, že „nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny nebo korespondence, ani útokům na svou čest a dobrou pověst“. Tuto úpravu nelze pro její přirozený základ na umělou inteligenci *en bloc* aplikovat, nelze ji však ani bez dalšího odmítnout. Podle čl. 10 LZPS má každý právo na utajování informací o svém soukromí, což zahrnuje ochranu i před neoprávněným získáváním a zveřejňováním takových informací.³¹ Data a informace jsou základní „potravou“ pro činnost systémů založených na umělé inteligenci. Systémy AI jednak vlastní data vytvářejí, jednak sbírají data ze svého okolí, která následně zpracovávají. Nezbytným předpokladem tedy je vybavit umělou inteligenci dostatečným množstvím informací, a to včetně těch, které se týkají našeho soukromí.

Jak uvedeno výše, přiznání práv novému subjektu je nutně spjato s omezením práv subjektů stávajících a společnost k takovému kroku logicky přistoupí jen v případě, bude-li pragmaticky podložen. Při zvažování ústavní ochrany soukromí (v podobě dat produkováných AI) spatřuji takový důvod pro omezení stávajících subjektů ve prospěch „elektronické osoby“ v posílení důvěry v autonomní inteligentní systémy, která je pro jejich využití nezbytná. Záruka, že se na data, jež AI vytváří,³² vztahují limity zásahu do práva na soukromí, posílí jistotu, že k danému okruhu „soukromých údajů“ nebudou mít třetí osoby přístup. Respektive budou chráněny před neoprávněnými zásahy, při jejich zneužití bude možné domáhat se ústavní ochrany. Obdobně jako dnes bude jejich omezení přípustné, ale toliko za účelem ochrany základních práv třetích osob, anebo za účelem ochrany takových veřejných statků, které předjímá ústavní pořádek (tzv. doktrína ústavně imanentních omezení), při zachování obecných limitů pro omezení základních práv a požadavku proporcionality takového omezení. Tím bude zároveň zachována možnost kontroly činnosti inteligentního systému.

V souvislosti s technologickým pokrokem bude přibývat rovněž tzv. humanoidů (robotů podobajících se člověku). V návaznosti na to lze očekávat zesilování emočních vazeb člověka ke stroji, jež mohou vyústit až ve snahy uzavírat sňatky nebo registrovaná partnerství robota a člověka.³³ Jako jednu z výhod elektronické osoby vnímám přínos právní jistoty do právních vztahů (zejména hospodářské povahy), v nichž bude umělá inteligence vystupovat – bude-li AI nadána podobnými subjektivními právy jako stávající osoby, vzroste naše ochota nechat se od umělé inteligence v řadě jednání „zastupovat“. Co se však možnosti sňatku a uzavírání registrovaných partnerství týče, neměli bychom takovému kroku přivolit. Byť po stránce vizuální budou humanoidi silně připomínat vzezření člověka, stále půjde o „stroj“ a svazek s ním by šel proti většinovým společenským hodnotám. Tyto hodnoty se mohou jistě s během času vyvinout, můj postoj k takovému partnerství člověka se „strojem“ je ale negativní. Nebude-li možné vstoupit do rodinného svazku, nelze uvažovat ani o právu na rodinný život.

Rozsah garantovaných základních práv AI bude vždy z podstaty užší než u osob fyzických, jejichž přirozená práva prepozitivního charakteru stát toliko uznává. Zde můžeme poukázat na názory soudobé komentářové literatury k problematice právnických osob –

³¹ PAVLÍČEK, V. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. 2. díl. Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání.* Praha: Linde, 2002, s. 114.

³² K takovému procesu blíže viz dokument AI HLEG. *Definice UI*, s. 3.

³³ K takovému „sňatku“ došlo již před 3 lety v Číně. Viz HASS, B. Chinese man ‚marries‘ robot he built himself. In: *The Guardian* [online]. 4. 4. 2017 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/apr/04/chinese-man-marries-robot-built-himself>>.

konkrétně, že „*právnícké osoby nemohou být [z povahy věci] nositeli některých základních práv. Mají být nositeli jen těch, která jsou nezbytná k realizaci jejich předmětu (činnosti)*“.³⁴ Kudy však vede hranice odlišující práva „nezbytná k realizaci činnosti“ od těch, která nezbytná nejsou? Stejně jako dnes neexistuje přesný výčet práv, jejichž nositeli mohou být právnícké osoby,³⁵ i v případě AI bude záviset na povaze konkrétního případu a charakteru daného základního práva. Pokud umělé entity získají právní osobnost, konkrétní práva z katalogu základních práv bude v návaznosti na to určovat zejména soudní praxe vycházející z poznatků doktríny. Dvěře tak nechávám otevřené dalším debatám na téma, jaká základní práva a v jakých případech by mohla být ze strany ústavodárce všeobecné umělé inteligenci (GAI) propůjčena.³⁶

4. Jaké dopady by přiznání (základních) práv umělé inteligenci mělo na stávající nositele základních práv?

Z nastíněného plyne, že z hlediska teoretického v myšlence právní osobnosti umělé inteligence nadané základními právy jistá pozitiva vidět lze. Na mysli mi však tane otázka, zda je konstrukce takového „elektronického“ právního subjektu také smysluplná a účelná, ba dokonce pro lidstvo bezpečná?

Nejprve vezměme praktickou stránku věci. Jako obtížně realizovatelnou, avšak v časech umělé inteligence nadané právní osobností nezbytnou, vnímám výbavu autonomních systémů znalostí platné a účinné právní úpravy. Jsem však toho názoru, že i kdybychom GAI naučili učit se, jaká jí z právního řádu plynou práva a povinnosti, i kdyby stačila tempu, v jakém se právní regule novelizují, jak si poradí s tím, že ani v právu nic neplatí absolutně? Míním tím krajní situace, které – byť v reálném životě nastávají relativně zřídka – dokládají, že ani právní limity nemají absolutní hranice.³⁷

Úvahy nad zavedením nového osobnostního statusu zapříčinila rovněž představa o nemožnosti předem odhadnout jednání umělé inteligence.³⁸ Především jde o povahu vnitřních procesů: zjednodušeně řečeno systém AI sbírá a analyzuje velké množství dat, další data si sám vytváří a na základě získaných informací provádí konkrétní rozhodnutí.³⁹ Jak poznamenává Kurki,⁴⁰ zejména u AI, která je díky neuronovým sítím schopna učit se nezávislé vzorce chování, nemají její tvůrci v zásadě možnost plně odhadovat její výsledné

³⁴ BARTOŠ, J. Článek 5 (Způsoblost mít práva). In: WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Zvýšenou pozornost věnují vědci z oboru robotiky rovněž oblasti umění. Konkrétně vyvíjejí řadu inteligentních technologií, které se učí od velikánů světové umělecké scény, přičemž jsou následně schopny samy vytvářet díla přibližujících se bravuře mistrů z dob minulých. Například srov. projekt „The Next Rembrandt“ (McCARTHY, J. How a Microsoft machine learning AI created this entirely new Rembrandt. In: *thedrum.com* [online]. 7. 4. 2016 [cit. 2020-10-19]. Dostupné z: <<https://www.thedrum.com/news/2016/04/07/how-microsoft-machine-learning-ai-created-entirely-new-rembrandt>>). Měla by pak dílům AI náležet ochrana obdobná té, které se těší umělecké výtvořiny generované lidmi (v rámci LZPS zaručené čl. 34)?

³⁷ Bude-li obecným pravidlem např. povinnost zastavit, svítí-li na semaforu červené světlo, po právu se umělá inteligence řídící automobil zachová, pokud křižovatkou projede až poté, co se rozsvítí zelená. Nyní si ale představme krajní situaci, kdy se ze zatáčky vyřítí motorkář a jedinou možnou reakcí, která zabrání kolizi, je projet křižovátku navzdory příkazu „Stůj!“. Přestože pořád svítí červená, člověk pravděpodobně křižovatkou projede a – byť tím porušil povinnost uloženou mu zákonem o silničním provozu – nehraní mu sankce, neboť tím zabránil kolizi s motocyklem. Jak ovšem bude v podobně rizikových oblastech vážit, které z menších zel vybrat, umělá inteligence?

³⁸ KRAUSOVÁ, A. *Status elektronické osoby v evropském právu v kontextu českého práva*, s. 702.

³⁹ K bližšímu rozboru fungování AI srov. např. AI HLEG. *Definice UI*, s. 1–2.

⁴⁰ Srov. KURKI, V. *Theory of Legal Personhood*, s. 516.

jednání.^{41, 42} V návaznosti na tuto myšlenku můžeme jinými slovy konstatovat, že s rostoucí mírou autonomie klesá možnost umělou inteligenci „považovat za pouhý nástroj v rukou jiných subjektů (výrobců, provozovatelů, vlastníků, uživatelů atd.)“.⁴³ V souvislosti s tím pak byla navržena koncepce „statusu elektronické osoby“.⁴⁴

Základním benefitem právní subjektivitu umělé inteligence má být především její možná deliktivní způsobilost. Pokud by odpovědnost nesla sama AI, složitý proces hledání, komu ze stávajících deliktivně způsobilých subjektů protiprávní jednání přičítat, by mohl doznat značného odlehčení. Zároveň to však otevírá celou řadu dalších oblastí. Kupříkladu má-li AI právně odpovídat, měla by mít právo vlastnit majetek, a z něj pak kompenzovat případné škody. Bude-li vedeno soudní řízení, pak by měla požívat garance procesních práv. Dále uznání GAI subjektem umožní chránit samotný inteligentní systém. Pokud by např. sofistikovaná AI vystupovala při kontraktačním procesu jako jedna ze smluvních stran, v případě porušení smlouvy by se pak mohla domáhat soudní ochrany svých práv uplatněním nároku vlastním „jménem“ či jako „správce“ v projektech definovaných člověkem.

Kromě toho může subjektivita do právních vztahů přinést vyšší míru jistoty. Jak popisují výše, v praxi převažuje a očekáváme, že dále převažovat bude, umělá inteligence existující v nehmotné podobě. V důsledku toho si však většina z nás neuvědomuje, že již dnes na řadě míst AI používáme. Pokud ale nevyjasníme, koho faktické jednání umělé inteligence váže ve světě práva, nedůvěra v nové technologie, a na ni navazující neochota čerpat jejich služby, bude nadále přetrvávat. Přiznání právní subjektivitu přitom může napomoci mlhu rozpínající se kolem umělé inteligence rozptýlit.⁴⁵ Na straně druhé by to však přineslo i řadu nových problémů k řešení, a je tak otázka, zda by koncepce AI jako osoby v právu nepřineslo v konečném součtu více otázek než odpovědí.

5. Do jaké míry je koncepce umělé inteligence nadané základními právy legitimní?

Pojí se s myšlenkou umělé inteligence nadané základními právy spíše pozitivně, či na pomyslné míse vah převládají dopady negativní? Koncepce AI jako útvaru nadaného právní osobností představuje koncepční převrat. Vedme proto rovněž úvahy, do jaké míry je myšlenka umělé inteligence nadané základními právy legitimní.

Základní *přirozená práva člověka* náleží do jeho sféry jako „*preprávní svobody*“,⁴⁶ přičemž za východisko lze považovat obraz „*člověka, který je eo ipso ze své existence vybaven*

⁴¹ Rovněž se obtížně rozlišuje, zda chybou reakci způsobila výrobní vada systému, chybná vstupní data, jejich nesprávná analýza, respektive co konkrétně je v kontextu činnosti umělé inteligence vadou.

⁴² Pavel Čech pak hovoří o vysvětlitelnosti umělé inteligence jako jednom z specifíků AI, se kterým je nutné se vypořádat. Viz ČECH, P. *Umělá inteligence jako třetí subjekt práva?*

⁴³ Viz bod AB Usnesení EP.

⁴⁴ Snahy pojmout AI za subjekt zaznamenaly boom především v roce 2017 v souvislosti s Usnesením EP, jež status elektronické osoby uvádí jako jeden z možných modelů při řešení odpovědnostních vztahů.

⁴⁵ Jessica Berg při úvahách nad přiznáním právní osobnosti zvažuje dvě roviny zájmů – i) zájmy entity a ii) zájmy ostatních. Zájmy ostatních pak dělí do dalších podskupin, přičemž v rámci nich uvádí i zájem na identifikaci aktéra, se kterým je skutečně jednáno (konkrétně popisuje zájem na identifikaci subjektů jako právních aktérů, kteří mohou mít práva nebo povinnosti). BERG, J. Of Elephants and Embryos: A Proposed Framework for Legal Personhood. *Hastings Law Journal*. 2017, Vol. 59, s. 386.

⁴⁶ Viz HURDÍK, J. § 16 (Nezadatelnost právní osobnosti a svéprávnosti). In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 139.

vrozenými, již samotným rozumem a citem poznatelnými přirozenými právy, což vede k důsledku, že je považován za osobu“.⁴⁷ V kontextu lidských práv se pak „vychází z toho, že základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nezrušitelné a nepromlčitelné“.⁴⁸ Fyzickým osobám jako originárním nositelům tak náleží základní práva z jejich přirozenosti (obecnou způsobilost k právům deklaruje náš ústavodárce v čl. 5 LZPS).⁴⁹

Ve vztahu k osobám právníckým však takový závěr bez dalšího učinit nelze. Na rozdíl od některých zahraničních právních úprav,⁵⁰ tuzemský ústavní pořádek ve vztahu k základním právům právníckých osob ničeho *expressis verbis* nenormuje. Ustanovení § 87 zák. č. 182/1993, Sb., o Ústavním soudu, dává právnícké osobě oprávnění podat ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, jestliže tvrdí, že zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem. Postavení právníckých osob jako adresátů ústavně garantovaných práv a svobod pak blíže vymezuje doktrína a judikatura. Koncepce základních práv právníckých osob je přitom dlouhodobě uznávána s tím, že jim náleží základní práva slučitelná s jejich povahou,⁵¹ protagonisté závěru, že určitá základní práva náleží i jim, nadále získávají pevnější půdu pod nohama.⁵² Jako příklad extenzivního výkladu ústavních garancí lze uvést právo na příznivé životní prostředí (čl. 35 LZPS).^{53, 54} Přístup k základním právům přitom jistě dozná dalších změn i pod tíhou technologického pokroku.⁵⁵

V éře silné umělé inteligence, která je schopna rozpoznat a uvědomit si následky svého jednání, se pak může stát myslitelným extenzivní výklad příznávající některá základní práva rovněž „osobě elektronické“. Nelze však vycházet ze stejných kořenů, které ukotvují konstituční záruky ochrany zájmů člověka, neboť ta vychází z jeho přirozené důstojnosti

⁴⁷ Viz *ibidem*, s. 149.

⁴⁸ K tomu pak blíže GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 224.

⁴⁹ Politické zdůvodnění základních práv vychází z toho, že „i lidská práva jsou produktem demokratického procesu a vývoje lidské společnosti obecně“ (BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právníckých osob po rekodifikaci českého soukromého práva*, s. 43).

⁵⁰ V zemích, kde ústavodárce na právnícké osoby výslovně pamatuje v textu, jsou jim obecně přiznávána základní práva „slučitelná s jejich povahou“. Zde srov. např. úpravu vtělenou do čl. 19 odst. 3 německého základního zákona („Základní práva se vztahují také na tuzemské právnícké osoby, pokud to připouští jejich povaha.“) či čl. 12 portugalské konstituce („Právnícké osoby požívají práv a podléhají povinnostem slučitelným s jejich povahou.“). Blíže viz např. BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. a kol. *Právní jednání a odpovědnost právníckých osob po rekodifikaci českého soukromého práva*, s. 43–44.

⁵¹ K ochraně právnícké osoby z hlediska základních práv a svobod srov. např. rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 19. 1. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 15/93.

⁵² ONDŘEJEK, P. *Juristic persons as holders of fundamental rights*. In: BERAN, K. – ČECH, P. – DVOŘÁK, B. a kol. *Artificial Legal Entities: Essays on Legal Agency and Liability*. Warsaw – Bratislava – Budapest – Prague: Wolters Kluwer, 2019.

⁵³ Zatímco na konci minulého století Ústavní soud (usnesení sp. zn. I. ÚS 287/97) toto právo přiznává toliko fyzickým osobám, o několik let později došlo k překonání daného právního názoru. V nálezu sp. zn. I. ÚS 59/14, zodpovídajícím otázku aktivní žalobní legitimace ekologického spolku k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy, právo právnícké osoby prosazovat právo na příznivé životní prostředí připustil – argumentuje mj. tím, že „fyzické osoby, pokud se sdruží do občanského sdružení (spolku), jehož účelem podle stanov je ochrana přírody a krajiny, mohou své právo na příznivé životní prostředí, zakotvené v čl. 35 Listiny, realizovat i prostřednictvím tohoto spolku“. Blíže viz např. Grantový projekt GA ČR č. 14-32244S: Shrnutí dosavadní interpretace práva na příznivé životní prostředí v ČR. In: *ilaw.cas.cz* [online]. 2018 [cit. 2020-10-20]. Dostupné z: <<https://www.ilaw.cas.cz/vyzkum/vyzkumne-projekty/env/poznatky/pravo-na-priznive-zp-v-cr.html>>.

⁵⁴ HULMÁK, M. *Právnícké osoby a právo na příznivé životní prostředí*. In: *Přístup k soudům při ochraně životního prostředí*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 111.

⁵⁵ V posledních desetiletích se setkáváme s označením tzv. 4. generace lidských práv, která jsou vymezována jako „práva soudobé či postindustriální společnosti (právo na příznivé životní prostředí, ochrana před zneužitím informací výpočetní technikou, ochrana osobní integrity atp.)“ – srov. GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 226.

a existence jeho svobodné vůle.⁵⁶ Tyto předpoklady jsou však v případě umělé inteligence přinejmenším sporné, respektive nelze se odvolávat na její přirozenost. Přiznání právní osobnosti (chráněné základními právy) umělé inteligenci proto zůstává na svrchovaném rozhodnutí normotvůrce. Tedy stejně jako se zákonodárce pragmaticky rozhodl obdařit právní osobností právnickou osobu, obdobnou úvahu musí učinit i ve vztahu k umělé inteligenci. Mějme však na paměti, že právní subjektivita nové entity vždy způsobí také omezení stávajících nositelů práv a povinností, vždy povede k oslabení jejich práv.⁵⁷ Z toho pak dovozují, že propůjčení způsobilosti nést práva a povinnosti získá v případě umělé inteligence punc legitimacy teprve ve chvíli, kdy alespoň dílčím způsobem posílí stávající nositele základních práv. Do té doby by měla být základní práva přiznána toliko jejím stávajícím nositelům.

Vrátíme-li se k již rozvedenému dělení,⁵⁸ umělá inteligence může fungovat buď jako „pouhá“ optimalizátorka lidských zájmů, tj. jako prostředek k jednání osoby za ní stojící (beneficienta), anebo ve svých projevech realizovat rovněž své vlastní potřeby (např. má zájem, aby v důsledku svého právního jednání neskončila v úpadku, neboť to by *de facto* vedlo k jejímu zániku). To by potom znamenalo, že není jen způsobilá právně jednat, nýbrž že má sama své vlastní zájmy. Těm by pak právo mj. s odkazem na zásadu rovnosti ale mělo poskytovat ochranu. Tato rovnost pak může být garantována i na ústavní úrovni právě přiznáním základních práv. Práva GAI by však měla být omezena toliko na ta, která jsou skutečně nezbytná k ochraně jejich zájmů, mj. proto, že cílem přiznání právní subjektivity nové entitě je obecně ochrana osob stávajících. V důsledku toho by měla mít dříve uznaná přirozená práva člověka před právy nově uznaného subjektu přednost. Respektive v okamžiku, kdy z objektu v právních vztazích (dnešní přístup k systémům *narrow AI* nastíněný výše) učiníme subjekt, znamená to, že stávajícím osobám v právu přibudou nové povinnosti, např. povinnost respektovat tyto nové subjekty.

Závěrečná otázka:

Měla by být GAI nositelkou (některých) základních práv?

Svět normativity musí reflektovat poptávku jdoucí ze světa fakticity. To se zrcadlí i v jinak značně rigidním prostředí základních práv, které v posledních letech povoluje otěže extenzivnímu výkladu (část doktríny hovoří o 4. generaci lidských práv). V kontextu právnických osob jsme svědky toho, že umělý původ v úvahách o nositelích základních práv nemusí vždy znamenat překážku. Proč tedy umělé inteligenci zapovídat způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, až ji od člověka bude s trochou nadsázky odlišovat v zásadě jen absence přirozeného původu?

V úvodu jsem si položila otázku, zda by umělá inteligence (GAI) měla být nositelkou (některých) základních práv. Ve chvíli, kdy technologický pokrok dospěje do výšin, ve kterých skutečně stvoří entity nadané vůlí, schopností autonomního rozhodování, uvědomující si následky svého jednání a svým samostatným jednáním vyvolávající právní

⁵⁶ HOFFMANOVÁ, H. Poznámky k pojetí lidské důstojnosti v judikatuře soudů. In: *Soukromé a veřejné v kontextu institucionálních a normativních proměn práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 231 an.

⁵⁷ „Přiznání aktivního právního statusu elektronické osoby by však nebylo natolik motivováno potřebami člověka, jako spíše potřebami stroje, kterému by tak vznikly nové nevídané možnosti. Naopak člověku by tímto vzniklo mnohem více povinností a omezení.“ – ČECH, P. *Umělá inteligence jako třetí subjekt práva?*

⁵⁸ Viz rozdělení na *narrow AI* a *GAI* na úvodní straně tohoto příspěvku.

následky ve sféře ostatních subjektů, bude zapotřebí na takový stav právně reagovat. Jedním z možných nástrojů zohledňující specifika silné umělé inteligence, pro které na ni nelze bez dalšího aplikovat stávající právní instituty, je vytvoření třetí kategorie osoby v právu (tzv. elektronická osoba). Konečné rozhodnutí, zda bude GAI náležet právní subjektivita, je – stejně jako v kontextu osob právnických – v rukou zákonodárce,⁵⁹ který subjektem učinil osobu právnickou. Stejně tak by musel stanovit i o umělé inteligenci („osobě elektronické“). Důležitou roli pak jistě sehraje i rozhodovací praxe soudní.

Jak již bylo naznačeno, v případě *narrow AI* je podle mého názoru nutno setrvat u její klasifikace jako „inteligentního objektu“. *Narrow AI* disponuje určitou dávkou inteligence, chybí jí však vůle, bez které nedokáže definovat vlastní zájmy ani rozpoznat následky svého jednání, a to jí podle mého názoru svádí z cesty, po které kráčí právní subjekty, na dráhu vyhrazenou pro objekty v právních vztazích. Závěr, že jde o objekt práv a povinností pak *prima facie* zapovídá možnost, aby AI vystupovala jako účastník právních vztahů, „tedy vztahů mezi subjekty jako nositeli práv a odpovídajících právních povinností“.⁶⁰ Teprve za předpokladu, že umělá inteligence dokáže autonomně definovat vlastní zájmy vycházející z její „svobodné vůle“, bude schopna určité míry vlastní invence a dokáže rozpoznat následky svého jednání, má podle mého názoru smysl začít uvažovat o jejím povýšení na subjekt práv a povinností.⁶¹ Je však nutné mít na paměti, že právní osobnost umělé inteligence sice může napomoci k jednoduchému řešení stávajících problémů (zejména otázka odpovědnosti za újmu způsobenou v souvislosti s jejím jednáním), na druhé straně však takový krok řadu nových problémů přinese.

Zavedení nového subjektu povede vždy k oslabení práv v současné době uznaných osob. S vědomím toho by konstrukce nové osoby v právu měla být „uvedena v život“ až ve chvíli, kdy takový krok posílí nositele stávající. Tím rovněž dostojíme proklamaci, že receptem na šťastný život v digitální éře, je přizpůsobovat technologii člověku, nikoli člověka technologiím.⁶² Pokud se v budoucnu na takovém kroku najde shoda a umělá inteligence *se stane subjektem v právních vztazích* (bude způsobilá mít práva a zavazovat se k povinnostem), měla by jí být zejména s odkazem na zásadu rovnosti přiznána i základní práva slučitelná s jejím nikoliv přirozeným původem.

⁵⁹ Nelze se totiž odvolávat na její přirozenost. K myšlence osoby jako právní konstrukce viz např. BERAN, K. Osoba jako „bod přičitatelnosti“? *Právník*. 2017, č. 6, s. 503.

⁶⁰ *Narrow AI* disponuje určitou dávkou inteligence, chybí jí však vůle, bez které nedokáže definovat vlastní zájmy, a to jí podle mého názoru svádí z cesty, po které kráčí právní subjekty, na dráhu vyhrazenou pro objekty v právních vztazích. Závěr, že jde o objekt práv a povinností pak *prima facie* zapovídá možnost, aby AI vystupovala jako účastník právních vztahů, „tedy vztahů mezi subjekty jako nositeli práv a odpovídajících právních povinností“ (BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A. *Teorie práva*. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2004, s. 124).

⁶¹ Podobným způsobem uvažují o přiznání právní osobnosti inteligentním systémům v kontextu algoritmů schopných dosahovat stejně širokého okruhu činností jako člověk i zahraniční autoři. KURKI, V. *Theory of Legal Personhood*, s. 507; či shodně např. SOLUM, L. B. *Legal Personhood for Artificial Intelligences*. *North Carolina Law Review*. 1992, Vol. 70, No. 4.

⁶² Na podobných úvahách staví i Evropská unie v duchu zásady „Umělá inteligence pro člověka“. Konkrétně viz BÍLÁ KNIHA o umělé inteligenci – evropský přístup k excelenci a důvěře. COM (2020) 65 final: „AI nabízí mnoho výhod pro občany, společnosti a společnost jako celek, a to za předpokladu, že bude zaměřena na člověka, etická, udržitelná a bude respektovat základní práva a hodnoty“.

Artificial Intelligence as a Beneficiary of Fundamental Rights?

Karolína Drachovská

Abstract: This paper deals with the issue, whether artificial intelligence should have any fundamental rights and whether such an idea is legitimate. The first prerequisite necessary for granting any fundamental rights to artificial intelligence is its legal personality. Should the current scale of legal subjects be supplemented with a new category – so called electronic person? Should law – bearing in mind that artificial intelligence is not merely capable of autonomous actions, but also has its own interests and is able to recognize the consequences of its actions – award (constitutional) protection equal to the protection provided to other legal subjects?

Key words: artificial intelligence, fundamental rights, legal personality, new technologies, equality